

УДК 342.721-055.2

С. І. Гіряк
аспірант

Національної академії управління

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ
ПОРУШЕННЮ ПРАВ І ІНТЕРЕСІВ ЖІНОК**

Актуальність теми. У сучасних реаліях розвитку прав людини сімейно-побутове насильство не тільки підриває основи життєдіяльності самої сім'ї, але руйнує і фундамент соціального суспільства, що виражається здебільшого у порушенні прав жінок. Актуалізація цієї проблематики у кримінально-правових дослідженнях пов'язана насамперед з потребою ознайомлення кримінально-правових механізмів протидії порушенню прав жінок у законодавчих системах зарубіжних країн для формування національно-правової доктрини протидії цій проблемі. Водночас актуальність проблеми протидії порушенню прав жінок визначається також і тим, що не дивлячись на відмінність в культурі і правових системах деякі країни прийшли до єдиної і однозначної точки зору про необхідність розробки та впровадження комплексних заходів попередження порушення прав жінок, включають формування кардинально нового підходу до виховання, розвитку правової свідомості та правової культури населення країни; вироблення спеціальної програми екстреної та довготривалої допомоги жертвам насильства в сім'ї; створення норм, що передбачають суворе, але справедливе покарання за вчинене насильство по відношенню до членів своєї сім'ї та (або) близьких родичів; консолідацію зусиль всіх профілактичних суб'єктів, спрямованих на формування правосвідомості.

Стан наукової розробки проблеми. Значний внесок в розуміння форм, видів порушення прав жінок та їх відображення в кримінальному законодавстві здійснений такими вченими, як Н.В. Аніщук, Н.О. Голованов, Т.Ю. Забеліна, Кадем Азхар Сабер, Т.В. Лобанова, С.Н. Турк тощо. Водночас недостатньо дослідженою проблемою вважаємо порівняльно-правові аспекти кримінально-правової протидії порушенню прав жінок у країнах західного світу та країнах ісламської групи, де суспільне становище жінки має суттєві відмінності.

Мета і завдання статті. Метою даної статті є характеристика зарубіжного досвіду кримінально-правової протидії порушенню прав і інтересів жінок, завданням статті є виокремлення спільного і відмінного у кримінально-правових механізмах протидії досліджуваним злочинам у різноманітних країнах.

Основний матеріал. В даний час в 124 державах світу діють спеціальні законодавчі акти про боротьбу з порушенням прав жінок [1, с. 134]. В останні роки кримінальні кодекси були доповнені кримінально-правовими заборонами психологічного та економічного насильства (США, Великобританія, Канада, Франція, Польща); приставання і залякування (stalking) в даний час також у багатьох країнах переслідується в кримінальному порядку (США, Великобританія, Канада, Польща), як і калічать операції на жіночих статевих органах (Великобританія, США, Канада). У США в 1994 р Національною радою суддів з питань молоді та сім'ї був виданий Модельний кодекс по домашньому і сімейному насильству, який зіграв велику роль у формуванні подальшої законотворчої роботи по боротьбі з домашнім насильством (Практично у всіх штатах США в даний час прийняті такі закони). В цьому ж році в США був прийнятий Федеральний закон про боротьбу з насильством щодо жінок 1994 р.

Так, США першими на державному рівні звернулися до комплексного дослідження проблем сімейної кримінології. Багато в чому це було викликано мала місце статистикою правопорушень в сім'ї станом на 2000 р., згідно з якою домашнє насильство в США відбувається кожні 18 секунд, 6 млн. жінок щорічно піддаються побиттю чоловіками і приятелями, з них 4 тис. помирають внаслідок такого побиття [2, с. 274]. Подібні цифри послужили передумовою для розробки цілого ряду нормативних правових актів, які зачіпають різні аспекти протидії злочинам у сфері сімейно-побутових відносин: Закон про насильство проти жінок (the Violence Against Women Act) вперше визначив, що підпадають під федеральним правопорушень зловживання подружніми стосунками, що означало можливість пред'явлення звинувачення в такому зловживанні в межах всієї країни.

У Сполучених Штатах жінкам надається захист від сексуальних домагань на робочих місцях. Згідно ч. 1604.11 глави 14 Титулу 29 Зводу постанов федерального уряду натяки на сексуальну активність, що не зустріли взаємності з боку об'єкта домагань, спроби заручитися підтримкою і інші вербальні або фізичні прояви сексуального характеру є домаганням, якщо (1) підпорядкування такої поведінки прямим або непрямим чином стає

умовою прийому на роботу; (2) підпорядкування або опір такій поведінці фізичною особою є основою для прийняття рішень, що надають вплив на дану фізичну особу; (3) така поведінка має на меті необґрунтоване вплив на виконання службових обов'язків фізичною особою або створення у вузькому, напруженої або образливій атмосфери на робочому місці [3].

Поряд з США, ще одним світовим центром протидії злочинам, що вчиняються у сфері прав жінок, виступає Канада, де боротьба з сімейним насильством зведена в ранг національної стратегії. Більш того, діяльність всіх установ і служб правоохоронної системи провінцій і територій Канади заснована на принципі «нульової терпимості» до будь-яких проявів насильства, суть якого полягає в тому, що жоден випадок насильства не повинен залишитися безкарним. Удосконалення легальних механізмів притягнення до відповідальності за вчинення злочинів у сфері сімейно-побутових відносин є невід'ємною складовою практичної реалізації в Канаді ідеології «нульової терпимості». В останнє десятиліття робота в цьому напрямку помітно активізувалася. Так, в Кримінальний кодекс Канади були внесені доповнення, що передбачають систему заходів щодо забезпечення захисту жінок і дітей від насильницьких посягань. Законопроект С-127, що став згодом частиною Кримінального кодексу, визнав зґвалтування в шлюбі кримінальним правопорушенням. Як компонент обвинувального процесу створено Програму захисту жінок (The Women's Advocacy Program), що забезпечує жінкам-потерпілим від насильства в сім'ї підтримку на всіх етапах взаємодії з правозахисною системою. Крім цього, на розгляд парламенту подано поправки до діючого кримінально-процесуального законодавства, що стосуються посилення правил умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у вигляді тюремного ув'язнення для осіб, які вчинили насильницький злочин в сім'ї. Інші запропоновані модифікації покликані полегшити процедуру дачі жінкою показань в суді і звільнити її від багатьох принизливих формальностей [4, с. 18].

Значний науково-практичний інтерес представляє також розроблена і успішно апробована спочатку в Канаді, а потім і в США система негайного реагування на прояви домашнього насильства – DVERS (Domestic Violence Emergency Response System). Система DVERS діє за принципом «тривожної кнопки», тобто сім'ям з «групи ризику», обумовлених силами місцевих соціальних служб і правоохоронних органів, безкоштовно надається цілодобово функціонує портативна сигнальна апаратура. Член сім'ї, якому загрожує небезпека, може за допомогою цієї апаратури подати сигнал, який негайно передається в поліцію як дзвінок особливої важливості [5, с. 38].

Закон Малайзії про домашнє насильство 1994 р. Закон Киргизстану про соціально-правовий захист від насильства в сім'ї 2003 року, Комплексний закон Польщі щодо протидії насильству в сім'ї 2005 року, Закон Гани про сімейне насильство 2007 р. Закон Словенії про запобігання насильству в сім'ї 2008 р. Закон Казахстану про профілактику побутового насильства 2009 р. Закон Азербайджану про запобігання побутового насильства 2010, Закон Великобританії про домашнє насильство, злочинах і жертви злочинів, прийнятий в 2004 року, Органічний закон Королівства Іспанії про комплексні заходи щодо захисту від гендерного насильства 2004 року, бразильський Закон Марії та Пенья 2006 року, названий по імені жінки, яка загинула від домашнього насильства, і інші закони. У Німеччині в 1997 році були прийняті «Судові директиви з кримінального судочинства в сфері домашнього насильства». Крім того, в Великобританії в боротьбі з домашнім насильством в різній мірі використовуються наступні акти, що регулюють цивільно-правові відносини: Закон про сімейне право 1996 року; Закон про захист від залякування 1997 р., який також містить кримінально-правові норми; Закон про дітей 1989 р.; Закон про усиновлення і дітей 2002 року; Закон про дітей 2004 року; Закон про громадянське партнерство 2004 року; Закон про дітей і усиновлення 2006 р. і Закон про насильницькі шлюби (цивільні заходи захисту) 2007 [1, с. 137].

Франція, як і багато країн, постійно модернізує як законодавство в сфері насильства в сім'ї, так і органи, що займаються боротьбою з цим негативним явищем. Пріоритетним напрямком стало припинення сімейного насильства щодо неповнолітніх, про що свідчать не тільки окремі нормативно-правові акти, а й мережу спеціальних організацій. Наступна європейська країна, яку ми проаналізуємо на предмет кримінально-правової і кримінологічної політики в сфері сімейного насильства – Англія. У зв'язку з тим, що в Англії немає кодифікованого кримінального законодавства, то провідну роль в регулюванні різних питань (в тому числі і сімейного насильства) грають окремі закони і судові прецеденти. За даними Фонду щодо запобігання насильства в сім'ї, в Англії кожні 60 секунд поліція отримує виклик з нагоди сімейного насильства. Поліція відповідає на 1300 дзвінків в день, або більше 570 000 на рік, пов'язаних з насильством проти жінок. В Англії, як і у Франції, активну роль в роботі з неблагополучними сім'ями грає англійська поліція, в якій є самостійний відділ по боротьбі з насильством в сім'ї. В першу чергу допомога надається дітям, які зазнали сімейному насильству. Велику роль відіграє корекційно-реабілітаційна робота, яку проводить «Федерація жіночих притулків», яка

координує роботу «Будинків порятунку сім'ї». Тут знаходять притулок жінки і діти, які зазнали сімейному насильству. Особливістю цих будинків є не просто надання їжі, даху над головою, психологічної допомоги, а й навчання навичкам самостійного життя, придбання нової професії з метою подальшого працевлаштування [6, с. 40].

У іншому регіоні – в Єгипті, відповідно до проведених досліджень, сексуальні зазіхання, високий рівень насильства по відношенню до жінок під час народних хвилювань на ґрунті політичних криз в Єгипті, зробили цю країну найгіршою для проживання жінок. На виступи в ряді арабських країн (так звана "Арабська весна" - хвилі протестів і повстань, що проходили в ряді країн Північної Африки (Магрибу) і Близького Сходу на початку 2011 р.) покладалися великі надії в плані прогресивних перетворень, в тому числі і в сфері прав жінок. Однак в Єгипті, як і раніше, діють "дискримінаційні закони", а хвилювання загострили наявні конфлікти, принесли нестабільність, вплинули на зростання діяльності ісламістських угруповань. Водночас згідно з єгипетськими законами, чоловік, який залишив дружину без поважної причини, повинен сісти у в'язницю на 1 рік. По місцевому закону, за побиття і зраду, в тому числі і з чоловічої сторони, загрожує в'язниця до трьох років і ганьба з боку суспільства. Суд і сім'я завжди стоять на боці скривдженої жінки. Жінці, яка подає на розлучення, потрібно довести факти протиправного поводження з нею з боку чоловіка [7, с. 707].

Кримінально-правова протидія порушенню прав жінок знаходиться у критичному стані у іншій арабській державі – Іраку. Жінки в цілому стають жертвами безлічі порушень прав людини, але особливо переслідуванню піддаються жінки з певними профілями внаслідок їх (передбачуваної) політичної, конфесійної або соціальної ролі. Зокрема, жінки, імовірно або фактично порушують традиційні ролі і/або беруть участь у громадському житті, піддаються залякуванню і цілеспрямованим нападам, включаючи вбивства від рук головним чином недержавних агентів, таких як воєнізовані формування партій, повстанці, ісламські екстремісти, а також їх власна родина або громада. До числа таких жінок можуть ставитися жінки, що займаються політичною діяльністю. Жінки продовжують піддаватися переслідуванню за недотримання консервативних правил щодо одягу. Жінки у всіх частинах Іраку можуть бути під загрозою «вбивства честі» в руках своїх сімей за передбачувану ганебну поведінку. «Вбивства честі» найчастіше відбуваються безкарно, з огляду на високий рівень соціальної підтримки щодо подібного типу злочинів, в тому числі серед співробітників правоохоронних органів [8, с. 146].

Особи, котрі зазнали в рідкісних випадках арешту і пред'явлення звинувачення, отримують м'яке покарання. Як результат, жінки і дівчата відмовляються навіть повідомляти про сексуальні напади через страх піддатися остракізму або навіть вбивства своєю сім'єю. Жіночі притулки в Регіоні Курдистану можуть забезпечити тимчасовий захист від насильства в сім'ї для деяких жінок, в тому числі тих, які піддаються ризику «вбивств честі», проте довгострокові перебування часто недоступні. Системи посередництва між жінками та їхніми родинами покликані сприяти поверненню жінок в сім'ю, однак це може бути не завжди можливо, і були випадки, коли батьки запевняли своїх дочок, що пробачили їх, проте тільки для того, щоб убити їх, як тільки вони повернуться додому, в сім'ю. Деякі сім'ї можуть погодитися зберегти життя своєї дочки, проте, можуть піддати її іншим типам насильства, включаючи, наприклад, насильницький шлюб з гвалтівником, який, згідно з іракським законом, призводить до закриття всіх кримінальних проваджень, відкритих в зв'язку зі зґвалтуванням. Стаття 396 (1) і (2) Кримінального кодексу (Закон № 111 від 1969 р.) Іраку встановлює кримінально-судове переслідування відносно особи, яка «вчинила сексуальний напад» або «спроби його здійснення без згоди жертви і з застосуванням сили, погроз, обману або інших засобів» стосовно чоловіка або жінки або хлопчика або дівчинки молодше 18 років. Однак Стаття 398 говорить: «Якщо правопорушник, згаданий в цій статті, згодом законно одружується на жертві, будь дію втрачає силу і будь-яке розслідування чи інша процедура припиняється і, якщо вирок уже було винесено за таке діяння, то покарання буде скасовано (...)». Тому в деяких випадках немає ніяких інших альтернатив, окрім як залишатися в центрі захисту або шукати рішення за межами Іраку. Таким чином, якщо реально оцінювати національний механізм захисту прав жінок в Республіці Ірак, то слід зазначити, що в даний час, він практично відсутній, так як немає відповідної законодавчої бази, здатної захистити жіночі права і встановити певний правовий порядок їх реалізації, а також відсутня система державних і недержавних органів і установ, які готові визначати і проводити державну політику щодо поліпшення становища іракських жінок, забезпечувати введення моніторингу їх положення, визначати шляхи вирішення проблем, що складаються в цій області і здійснювати контроль за їх виконанням [8, с. 148].

Висновки. Отже, зарубіжний досвід кримінально-правової протидії порушенню прав і інтересів жінок засвідчує наявність різноманітних кримінально-правових механізмів протидії, від ефективних (США, Канада, європейські держави), до вкрай низькоефективних (Єгипет, Ірак).

У контексті проведеного аналізу слід зазначити, що відповідальність за дискримінацію не може розглядатися виключно в руслі здійснення її з використанням свого службового становища. Жорстокі, часом нелюдські і навіть «середньовічні» факти дискримінації, можливо, навіть більшою мірою характерні для жінок. Крім того, кричущі форми дискримінації, поєднані з величезними масштабами сексуального насильства, використовують різноманітні суб'єкти, і в цьому випадку навряд чи можна говорити про ефективність адміністративного впливу за порушення рівності прав, на наш погляд, воно потребує максимально конкретизованої кримінально-правової визначеності, що стає перспективами подальших досліджень.

Література

1. Домашнее насилие по законодательству зарубежных стран: ответственность и превенция / отв. ред. канд. юрид. наук Н.А. Голованова. М.: Юстицинформ, 2011. 384 с.
2. Шведова, Н. А. Просто о сложном: гендерное просвещение. Ч. 4. Домашнее насилие: международная практика. М., 2000. 422 с.
3. Part 1604.11, Chapter 14 Title 29 Code of Federal Regulations / National Archives and Records Administration. URL: http://edocket.access.gpo.gov/cfr_2009/julqtr/29cfr1604.11.htm.
4. Забелина, Т. Ю. Канада и проблема насилия в семье: двадцать лет борьбы / Т. Ю. Забелина, Е. В. Израелян, Н. А. Шведова. *Вопросы ювенальной юстиции*. 2006. № 4. С. 18-19.
5. Полицук Е.Г. Международные механизмы противодействия преступлениям, совершаемым в сфере семейно-бытовых отношений. *Вестник Самарской гуманитарной академии*. Серия «Право». 2008. № 2 (4). С. 36-40.
6. Лобанова Т.В. Роль социальной службы (SOCIAL SERVICES) в механизме защиты прав ребенка в Англии. *Социальное и пенсионное право*. 2006. № 4. С. 39-41.
7. Турк С.Н. Политические права женщин в современном Египте. *Научное обеспечение агропромышленного комплекса* : сб. ст. по мат-лам 71-й науч.-практ. конф. препод. по итогам НИР за 2015 год. Краснодар: КубГАУ, 2016. С. 707-708.
8. Кадем Азхар Сабер. Сравнительная характеристика реализации прав женщин в Российской Федерации и Ираке : конституционно-правовой анализ : дисс. ... кандидата юридических наук : 12.00.02. Елец, 2014. 176 с.

Анотація

Гіряк С. І. Зарубіжний досвід кримінально-правової протидії порушенню прав і інтересів жінок. – Стаття.

У статті подано характеристику зарубіжного досвіду кримінально-правової протидії порушенню прав і інтересів жінок, виокремлено спільні та відмінні риси у кримінально-правових механізмах протидії досліджуваним злочинам у різноманітних країнах. Доведено, що зарубіжний досвід кримінально-правової протидії порушенню прав і інтересів жінок показує існування різноманітних кримінально-правових механізмів протидії, у європейських і американських нормах та особливо у нормах держав Близького Сходу. Порівняльно-правове дослідження даної проблеми засвідчило той факт, що відповідальність за дискримінацію не може розглядатися виключно в руслі здійснення її з використанням свого службового становища. Протиправні, часом нелюдські і навіть «середньовічні» факти

дискримінації, можливо, навіть більшою мірою характерні для жінок. Водночас кричущі форми дискримінації, поєднані з величезними масштабами сексуального насильства, використовують різноманітні суб'єкти, і в цьому випадку навряд чи можна говорити про ефективність адміністративного впливу за порушення рівності прав, на наш погляд, воно потребує максимально конкретизованої кримінально-правової визначеності.

Ключові слова: кримінально-правова протидія, гендерна дискримінація, кримінально-правова відповідальність, кримінально-судове переслідування.

Аннотация

Гиряк С. И. Зарубежный опыт уголовно-правового противодействия нарушению прав и интересов женщин. – Статья.

В статье дана характеристика зарубежного опыта уголовно-правового противодействия нарушению прав и интересов женщин, выделены общие и отличительные черты в уголовно-правовых механизмах противодействия исследуемых преступлений в различных странах. Доказано, что зарубежный опыт уголовно-правового противодействия нарушению прав и интересов женщин показывает существование различных уголовно-правовых механизмов противодействия, в европейских и американских нормах и особенно в нормах государств Ближнего Востока. Сравнительно-правовое исследование данной проблемы показало тот факт, что ответственность за дискриминацию не может рассматриваться исключительно в русле осуществления ее с использованием своего служебного положения. Противоправные, временами нечеловеческие и даже «средневековые» факты дискриминации, возможно, даже в большей степени характерны для женщин. В то же время вопиющие формы дискриминации в сочетании с огромными масштабами сексуального насилия, используя различные субъекты, и в этом случае вряд ли можно говорить об эффективности административного воздействия за нарушение равенства прав, на наш взгляд, оно нуждается в максимально конкретизированной уголовно-правовой определенности.

Ключевые слова: уголовно-правовое противодействие, гендерная дискриминация, уголовно-правовая ответственность, уголовно-судебное преследование.

Summary

Giryak S. I. Foreign experience in criminal law countering violations of women's rights and interests. – Article.

The article provides a characteristic of foreign experience in the criminal-legal counteraction to the violation of the rights and interests of women, highlights the common and distinctive features in the criminal-legal mechanisms of counteraction to the crimes under study in various countries. It is proved that the foreign experience of criminal law counteraction against the violation of the rights and interests of women shows the existence of various criminal law mechanisms of counteraction, in European and American norms, and especially in the norms of the states of the Middle East. A comparative legal study of this problem has shown the fact that responsibility for discrimination cannot be considered solely in the context of its implementation using one's official position. Illegal, time inhuman and even "medieval" facts of discrimination, perhaps even more characteristic of women. At the same time, strong forms of discrimination, combined with a huge scale of sexual violence, are used by various actors, and in this case it is hardly possible to speak about the effectiveness of administrative action for violation of equality of rights, in our opinion, it needs the most specific criminal legal certainty.

Key words: criminal law counteraction, gender discrimination, criminal law responsibility, criminal prosecution.